

"והיא שעמדה לאבותינו ולנו"

מכסים את המצות ומגביהים את הכוס להודות לה' על קיום ישראל בגלות שהוא נס גדול מיציאת מצרים

את כל הגלויות, ועל כולן הבטיח לו הקב"ה: "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי".

יש להוסיף תבלין לבאר הקשר בין יציאת מצרים לגאולה מד' הגלויות, על פי המבואר ב"שער הפסוקים" לרבינו האריז"ל (פרשת כי תצא) הטעם שהזכירו חכמינו ז"ל במדרש הנ"ל רק ד' גלויות בבל, מדי, יון, אדום, ולא הזכירו גם את גלות מצרים בין הגלויות, כי גלות מצרים היתה גלות כללית שכללה בתוכה את כל ד' הגלויות ביחד, כי מצד הקליפה היא כנגד קוצו של האות י' הכולל את כל ד' אותיות מהשם הוי"ה, אבל שאר ארבע הגלויות כל אחת היא רק גלות פרטית: "בבל כנגד י', מדי כנגד ה' ראשונה, יון כנגד ו', אדום כנגד ה' שניה".

וכתב ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ד דרוש ב בדרך הרמז) לבאר לפי זה מה ששינוי בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) הטעם שתיקנו חכמינו ז"ל לשתות בליל פסח ד' כוסות כנגד ד' מלכויות, וצריך ביאור מה ענין ד' מלכויות לליל פסח, אך לפי האריז"ל הביאור בזה, כי מאחר שגלות מצרים כללה את כל ד' הגלויות, אם כן יש בזה חיזוק נפלא בדרך קל וחומר, שאם הקב"ה הוציא אותנו מגלות מצרים שכללה את כל ד' הגלויות, על אחת כמה וכמה שיוציא אותנו מכל ד' הגלויות הפרטיות. וזהו גם כן ביאור ד' לשונות של גאולה שנזכרו בפרשת וארא (שמות ו-ו): "והוצאתי, והצלת, וגאלתי, ולקחתי", כי היות שגלות מצרים כללה את כל ד' הגלויות, אם כן גאולת מצרים כללה גם כן את כל ד' הגאולות.

הנה כי כן ירווח לנו להבין ביאור הקשר בין המאמר הראשון: "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא", שהבטיח לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שיוציא את ישראל מגלות מצרים שהיתה גלות כללית, והבטיח לו גם שיוציא את ישראל מד' הגלויות הפרטיות: "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" - "וגם לרבות ד' מלכויות", ועל כך שמכו להודות לה': "והיא" הבטחה זו היא "שעמדה

"וכשמברך על היין תהיה הפת מכוסה שלא יראה בושתו, וכשאומר ההגדה יהיה הפת מגולה, כי נקרא לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה... וכשאומר הפיסקא והיא שעמדה לאבותינו כו' יאחז הכוס בידו, עד שמסיים הפיסקא והקב"ה מצילנו מידם, זה הוא על דרך הקבלה, ורקח, ואז יהיה הפת מכוסה, אחר כך יעמיד הכוס על השלחן ויגלה הפת עד לפיכך".

"והיא שעמדה לאבותינו ולנו" הבטחת הקב"ה בברית בין הבתרים

פתח דברינו יאיר לבאר הענין בזה, על פי מה שפירשו כל הראשונים, הריטב"א, ה"אבודרהם", ה"רשב"ץ", הראב"ן ועוד, מילת "והיא" במאמר "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", שהכוונה בזה על ההבטחה שהזכירו בעלי ההגדה במאמר הקודם:

"ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא, שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר (בראשית טו-יג) ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

על כך אנו ממשיכים לומר: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", שהבטחה זו היא שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו בכל דור ודור מיד הקמים עלינו לבלותנו. אולם בהשקפה הראשונה אינו מובן, היכן מצינו בהבטחה זו רמז על שמירת ישראל בכל דור ודור.

אך הביאור בזה כמו שפירש הריטב"א שהכוונה בזה על מה שכתוב בברית בין הבתרים (שם יב): "והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו", ודרשו במדרש (ב"ר מד-ז): "אימה זו בבל, חשיכה זו מדי, גדולה זו יון, נופלת עליו זו אדום". וכן פירש רש"י ומקור הדבר במדרש (שם ט): "וגם את הגוי, וגם לרבות ד' מלכויות, שאף הם כלים על ששיעבדו את ישראל". הרי שהראה הקב"ה לאברהם אבינו

לקראת חג הפסח הבא עלינו לטובה, דבר בעתו מה טוב להתבונן בכוונתם העמוקה של רבותינו הקדושים, חכמי התורה, מסדרי ההגדה של פסח, שבחרו להכניס באמצע הסיפור של יציאת מצרים שבח והודאה להקב"ה על הצלתנו בכל הגלויות: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לבלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לבלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם". וצריך ביאור מאחר שבלייל פסח המצוה היא לספר ביציאת מצרים, מהו הענין להזכיר הצלתם של ישראל בכל דור ודור אפילו בזמן הגלות.

נקדים לבאר מנהג ישראל תורה הוא, כי לפני שאומרים "והיא שעמדה", מכסים את המצות ומגביהים את הכוס יין, ומקור הדבר מדברי אחד מבעלי התוספות הלא הוא בעל ה"רוקח" בפירושו להגדה של פסח:

"וראיתי אני אליעזר הקטן את אבא מרי רבינו יהודה ב"ר קלונימוס, שהיה מגביה את הכוס בבבא והיא שעמדה לאבותינו ולנו עד הקב"ה מצילנו מידם, ושאלתי את פיו, ואמר לי מנהג אבותינו כן הוא, לפי שהוא מדבר בהצלה וכתוב (תהלים קטז-ג) כוס ישועות אשא".

בספר "לקט יושר" (מנהגים ופסקי הלכות שראה אצל רבו בעל תרומת הדשן, עמוד פד) מביא ענין זה בשם רבו:

"וכתב בסדרו בשם הרוקח, שצריך גם כן להגביה הכוס באמרו והיא שעמדה לנו עד והקב"ה מצילנו מידם, ויראה דכיוון לסוד כוס ישועות אשא וכו', ואמר לי, כל אדם צריך להגביה הכוס באמרו והיא שעמדה וכו' אף על פי שאינו יודע הסוד, ויכוין למה שכיוון הרוקח".

מנהג קדוש זה מובא גם בשל"ה הקדוש (מסכת פסחים נר מצוה אות לא), אלא שהוסיף שצריך לכסות תחילה את המצות שלא יראו את בושתן:

יסוד גדול מדברי הרמב"ן: "ומן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה"

הגה"ק רבי יעקב עמדין: "כל האומות הקדומות העצומות, אבד זכרם, בטל סברם, ואנו הדבקים בה' כולנו חיים היום, לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותנו, אפילו אות וניקוד אחד מהתורה שבכתב"

סיום דבריו: "חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל" מהר"ל מפראג: במגילת אסתר לא מצינו נס נגלה, אלא נס נסתר שבא ממקום גבוה עליון מהנס הנגלה

לאבותינו ולנו, בכל הגלויות, "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם".

יסוד הרמב"ן תכלית מצות סיפור יציאת מצרים כדי שנאמין שכל עניני הטבע הם נס ולא טבע

חשבתי דרכי ואשיבה רגלי ללכת בדרכי הראשונים, לבאר כוונת בעלי ההגדה שתיקנו באמצע הסיפור של יציאת מצרים הודאה לה: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם", על פי יסוד גדול שלמדנו מדברי הרמב"ן סוף פרשת בא (שמות יג-טז) שראוי לשון בפרט בליל הסדר, כי תכלית כל הניסים שעשה הקב"ה עמנו ביציאת מצרים למעלה מן הטבע, היא כדי שנשכיל להכיר גם בניסים הטמונים בתוך הנהגת הטבע, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ומן הניסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו, שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתו ענשו, הכל בגזירת עליון כאשר הזכרתי כבר.

ויתפרסמו הניסים הנסתרים בענין הרבים, כאשר יבוא ביעודי התורה בענין הברכות והקלות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט-יג) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם, ואמרו בקיום [המצוות] (ויקרא כו-יא) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

כאשר נתבונן נראה כי דברי הרמב"ן משתלבים להפליא עם דברות קדשו של ה"נועם אלימלך" (ליקוטי שושנה בד"ה הפך ים ליבשה), שמפרש הפסוק (שמות יד-טט): "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים", כי יש צדיקים שגם כשהם הולכים ביבשה, הם רואים ניסים ונפלאות כמו בקריעת ים סוף, ובלשון קדשו:

"על דרך שפירשתי ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, הנהה ישראל בשעת קריעת ים סוף ראו נפלאותיו יתברך שמו ורוממותו וגדולתו, ויש צדיקים שהולכים תמיד בדביקות, ולבם תמיד ברוממות אל ובגדולתו אף שלא בשעת קריעת ים סוף, שגם ביבשה רואין נפלאותיו, איך הם עד אין קץ וערך בכל דבר ודבר הנמצא בעולם. וזהו

הפירוש ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, פירוש שביבשה הלכו בזה הרוממות אל כמו בים".

נמצינו למדים מדברי הרמב"ן, כי בליל פסח כשאנו מרבים לספר ביציאת מצרים באותות ובמופתים למעלה מדרך הטבע, ראוי לזכור שתכלית הסיפור היא להאמין גם בעניני הטבע שהם באמת ניסים למעלה מן הטבע, ומזה נשכיל להבין כי כמו שצריך להודות לה' על הגאולה ממצרים באותות ובמופתים למעלה מן הטבע, כן צריך להודות לה' גם על עצם קיום ישראל בגלות שהוא גם כן בדרך נס, כמו ששינוי בגמרא (יומא טז):

"אמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר (דברים יז-י) האל הגדול הגיבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גיבור. אתו אינהו [אנשי כנסת הגדולה] ואמרו, אדרבה זו היא גבורותיו שכוּבש את רצונו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

דברים חוצבי להבות אש של הגה"ק רבי יעקב עמדין זצ"ל

מה נפלאים ונוראים הם דברות קדשו של הגה"ק רבי יעקב עמדין זצ"ל בפירוש הסיפור שלו "בית יעקב" (בהקדמה "סולם בית אל" בראשיתו סוף אות ב) שכתב בענין זה דברים חוצבים להבות אש שראוי לשון בכל השנה ובפרט בליל הסדר, הנה הדברים בלשון קדשו:

"מי שיעיין ביחוד עניינינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, שהפזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו. מה רבים היו צרינו, מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו

מנעורינו, להשמידנו, לעקרנו, לשרשנו, מפני השנאה, שסיבתה הקנאה, רבת צרוננו, גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותנו. כל האומות הקדומות העצומות, אבד זכרם, בטל סברם, סר צלם, ואנו הדבקים בה' כולנו חיים היום, לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותנו, אפילו אות וניקוד אחד מהתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קיימים... לא שלט בהם יד הזמן ולא כולם".

לאור הדברים מתלהב היעב"ץ בשלהבת אש קודש על הפלא הגדול של קיום ישראל בכל הגלויות, בדברים נשגבים שראויים להדהד במוחם ובלבבם של כל אחד מישראל:

"חי נפשי, כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל, וכל מה שארך הגלות יותר, נתאמת הנס יותר, ונדוע מעשה תקפו וגבורתו, בשגם כל הנביאים כבר ראו עומקו, והתאוננו והתלוננו על אריכותו הנפלא בטרם היותו, והנה לא נפל מכל דבריהם ארצה".

וכן מצינו במדרש תנחומא (פרשת תולדות אות ה), שכאשר ראה אדריאנוס קיסר רומי כי אחרי אלפי שנים של רדיפות נוראות עם ישראל עדיין חי וקיים, לא היה יכול להתאפק מלהביע לפני התנא הקדוש רבי יהושע את גודל התפעלותו: "אדריאנוס אמר לרבי יהושע, גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים, אמר לו [רבי יהושע], גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו, הוי (ישעיה נד-יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו'".

ניסים נסתרים מקורם ממקום גבוה יותר מהניסים הנגלים

והנה זה זמן ועידן נתייגעתי להבין דבריו המלהיבים של הגה"ק היעב"ץ זצ"ל, כי הן אמת שהדבר ברור שעצם קיום ישראל בכל הגלויות, כבשה אחת בין שבעים זאבים, הוא נס גדול עד מאד, אבל מנין למד גאון נשגב זה לומר חידוש כל

באומרו: "חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל, וכל מה שארך הגלות יותר, נתאמת הנס יותר", כי לפי המבואר הניסים הנסתרים מקורם ממקום גבוה יותר, מב' אותיות י"ה שדי לנו להשתמש בהם בזמן הגלות.

מכסים את המצות שרומזין על הגאולה ומגביהים את הכוס יין שרומז על הגלות

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין כוונת העמוקה של רבותינו הקדושים מסדרי ההגדה של פסח, שתיקנו לברך תחילה להקב"ה: "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא", שקיים את הבטחתו לאברהם אבינו והוציאנו ממצרים באותות ובמופתים למעלה מדרך הטבע, אולם מאחר שאנו נמצאים בגלות בין שבעים אומות העולם, הרי עלולים אנו לטעות שאין לנו עתה הנסים והנפלאות שעשה עמנו הקב"ה ביציאת מצרים, לכן תיקנו לומר מיד שבח והודאה על הניסים הנסתרים בגלות, שהם גדולים מהניסים הנגלים בזמן הגאולה: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם".

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מנהג ישראל תורה, כי לפני שאומרים "והיא שעמדה", מכסים את המצות ומגביהים את הכוס יין, כי כאשר נתבונן נראה שאכילת המצה היא רמז על הגאולה, כמו שאנו אומרים בהגדה של פסח: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם".

אולם ד' כוסות יין כבר למדנו מדברי הירושלמי הנ"ל, שהם רמז על ד' המלכויות שהן ד' הגלויות, וביאר ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ג אות יא) הטעם שתיקנו לשתות דוקא ד' כוסות יין, ולא תיקנו ד' מיני מאכלים, או באמירת ד' לשונות וכדומה, על פי מה שאמר רבי אלעזר בן עזריה (עירובין סה): "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו, שנאמר (ישעיה נא-כא) לכן שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין". הרי מבואר שהדין של ישראל בד' הגלויות הן בבחינת שיכור הפטור מן הדין, לכן תיקנו חכמינו ז"ל לשתות דוקא ד' כוסות יין, כדי ללמד בכך זכות על ישראל בכל ד' הגלויות, שאם אינם מקיימים כראוי רצונו של מקום, הרי זה מצד היותם בגלות בבחינת שכורים.

בני יששכר: ניסים נסתרים בתוך הטבע מקורים בב' אותיות י"ה, ניסים נגלים מקורם בב' אותיות ו"ה

"מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל י"ה", להודות לה' על הניסים הנסתרים

חתם סופר: קרבן פסח אינו קרבן תודה על הגאולה שאז היה בא עם חמץ, אלא הודאה על הגלות שזיככה אותנו

שפת אמת: אנו אוכלים מרור: "כי המרירות שהיה לאבותינו במצרים היה הכנה וישועה וקיום לנו בכל הגלות"

(ט): "הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו". ופירש בתיקוני זוהר (תיקון כב סג): "הנסתרות לה' אלקינו י"ה", נמצא לפי זה כי "הנגלות לנו ולבנינו" הן אותיות ו"ה, ונרמז במילת "הנגלות" שהיא אותיות ו"ה נגלות.

[והוסיף לבאר ענין זה גם בדרך סוד, כי השורש של נס נסתר הוא מעלמא דאתכסייא (עולם המכוסה), שהיא השכינה העליונה בחינת לאה, העומדת למעלה כנגד אותיות י"ה שהן חכמה ובינה, ואילו השורש של נס נגלה הוא מעלמא דאתגלייא (עולם המגולה), שהיא השכינה התחתונה בחינת רחל, העומדת למטה כנגד אותיות ו"ה שהן תפארת ומלכות]

ונראה להביא סימוכין לדבריו הקדושים, ממה ששינו בגמרא (עירובין יח): "מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות, שנאמר (תהלים קנ-ו) כל הנשמה תהלל י"ה". לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי בזמן שביית המקדש היה קיים נעשו לישראל ניסים נסתרים מב' אותיות י"ה וגם ניסים גלויים מב' אותיות ו"ה, לכן היה השם שלם בכל ד' אותיותיו.

אבל מיום שחרב בית המקדש, כי מפני חטאינו גלינו מארצנו, ואנו נמצאים בגלות בין שבעים אומות העולם השונאים את ישראל, הן אמת שפסקו הניסים הגלויים מב' אותיות ו"ה, אולם דוקא אז נתגלו הניסים הנסתרים מב' אותיות י"ה עוד ביתר שאת ממה שהיו בזמן שביית המקדש היה קיים, שה אחת בין שבעים זאבים הרוצים לטרוף אותה, והקב"ה שומר עלינו בניסים ונפלאות נסתרים, לכן "מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות", ומביא ראיה לכך ממה שכתוב: "כל הנשמה תהלל י"ה", שאפילו בזמן הגלות צריך להודות לה' על ניסים נסתרים שמקורם מב' אותיות י"ה.

הנה כי כן ירווח לנו להבין דברי היעב"ץ

כך עצום, שקיום ישראל בכל אלפי שנות הגלות הוא גדול יותר: "מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל".

ואחרי העיון נראה ברור שמקור דברי היעב"ץ הוא בדברי מאורו של עולם המהר"ל זצ"ל ב"אור חדש" על המגילה (בסוף ההקדמה), שמבאר הטעם שלא נזכר בכל מגילת אסתר שמו של הקב"ה בפירוש, כי נס פורים היה נס נסתר מלובש בתוך הטבע, ונס נסתר הוא גדול יותר מהנס הנגלה, וגם שורשו הוא ממקום גבוה יותר, והנה הדברים בלשון קדשו:

"ויש שואלין כי אם היה הנס [של פורים] גדול כל כך, למה לא נעשה בכל המגילה הזאת נס נגלה, ומפני כך אמרו כי אין זה מורה על גודל הנס של המגילה הזאת, כאשר לא היה בכל מעשה של המן נס נגלה... אבל יש לך לדעת כי הפך זה הוא, כי מה שלא נעשה נס נגלה במגילה הזאת, הוא בשביל גודל הנס, שהוא גדול ביותר, עד שבא ממקום עליון הנסתר, ואי אפשר להיות אותה מעלה בנגלה.

ומטעם זה לא נכתב גם כן השם בנגלה בכל המגילה הזאת רק נרמז בנסתר, ולא היה הנס כי אם על ידי 'אסתר' שנקראת כך [מלשון הסתר], על שכל ענינה היה נסתר כי צנועה היתה... ובגאולה זאת לא היה הנס נגלה, והכל בשביל שהנס היה להציל מהמן הרשע שגדול היה כוחו כמו שיתבאר, ולכך הנס הזה ממקום עליון נסתר".

ניסים נסתרים מקורם מאותיות י"ה וניסים נגלים מקורם מאותיות ו"ה

והנני מציין עוד מקור ברור לכך בדברי ה"בני יששכר" (אדר מאמר ה אות ח), והאריך לבאר ענין זה בתוספת ביאור בספרו "ריח דודאים" על מסכת מגילה (דף ג), שכל הניסים הנגלים מקורם בב' אותיות האחרונות ו"ה של השם הוי"ה, ואילו כל הניסים הנסתרים מקורם מב' אותיות הראשונות י"ה של השם, והם רמוזים בפסוק (דברים כה-

ומסיים ויעקב ובניו ירדו מצרים, ומשמע דעל ידי ירידתם מצרימה פסקה עבודה זרה מאבותינו".

וכן כתב ה"שפת אמת" (פסח תרמ"ז) לבאר הטעם שאנו אוכלים בליל פסח מרור זכר לגלות, והלא סיפור יציאת מצרים הוא על הגאולה, ובלשון קדשו:

"מרור שאנו אוכלין וכו', כי המרירות שהיה לאבותינו במצרים, היה הכנה וישועה וקיום לנו בכל הגלות. [וזהו שאמרו חז"ל (ברכות ט): שאמר הקב"ה למשה (שמות ג-ד) אהיה אשר אהיה בצרות אחרות. פירוש, שהראה לו הקב"ה שזה הגלות מצרים הוא הכנה לכל הצרות]. ויש לנו לשבח אותו יתברך על הגלות מצרים שהיתה הכנה לגלותינו, ועל הגאולה שהיתה הכנה לכל הגאולות, וזה מצות אכילת מצה ומרור, מצה על הגאולה ומרור על הגלות, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, קאי על הגלות ועל הגאולה כנ"ל".

ביאור ה"קרן לדוד" בטעם שצריך לומר פסח מצה ומרור

דבר בעתו מה טוב להביא מה שמצינו בענין זה דברים יקרים ב"חסדי דוד" על הגדה של פסח להגה"ק בעל "קרן לדוד" זצ"ל, שמבאר כמין חומר מה ששינוי במשנה (פסחים קטז): "רבן גמליאל היה אומר, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור". ומבאר הענין בזה:

"דצריך לספר שבחי וחסדי המקום, לא לבד על הגאולה כי אם גם על הגלות שסבלנו, דאיגלאי מילתא למפרע שהיה לטובתנו... כי על ידי גלות מצרים זכינו להיות לו לעם סגולה, על ידי שנתבררו ונזדככו כזהב בכור הברזל, ולולי גלות מצרים לא היינו זוכים לקבלת התורה, להיות לו לעם נחלה כיום הזה..."

על כן היטיב אשר דיבר רבן גמליאל, כל שלא אמר ג' דברים הללו, כלומר לעשות זכר גם למרור לא יצא ידי חובתו, גם באלו השנים פסח ומצה, דאם לא יבין שצריך להודות גם על הגלות, אם כן לשמחה מה זו עושה, הלא יותר טוב היה אם לא היינו במצרים ולא היו צריכין לגאולה".

לולא הגלות לא היו זוכים לכל המדרגות הגדולות וקבלת התורה ביציאתם ממצרים.

והנה מה שמצינו בענין זה דברים יקרים במשנתו הטהורה של ה"חתם סופר" בדרשותיו (דרוש לשבת הגדול דף רנ"ג טור ד"ה שבכל הלילות), אשר דיבר בקדשו לבאר מה ששינוי בגמרא (פסחים קטז): "מתחיל בגנות ומסיים בשבח, מאי בגנות, רב אמר מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ושמואל אמר עבדים היינו". ומבאר הענין בזה בלשון קדשו:

"הנה הכובס המכבס בגד המלוכלך קצת, הוא מלכלך אותו יותר במים ואפר ובורית, ולבסוף מסיר כל אלה והוא מלובן ומיופה. והנה אין שכרו על ההסרה של האפר והבורית [שהוא עצמו הוסיף], כי מי ביקש זאת מידו למלאות אפר ובורית כדי שישירונו אחר כך, אבל שכרו על שלכלך אותו על מנת לכבסו וללבנו לגמרי."

כן אין עיקר שבחנו והודאתינו על ההצלה ממצרים, כי מי ביקש זאת, אילו לא הגלינו לא היינו צריכים לגאולה, אך ידוע כי היה זוהמת ארם עבר הנהר מתרח נחור ובתואל ולכן, והיה צריך זיכור, על כן הגלנו למצרים לזכך מכל זוהמא, ואין לנו להאריך בדברים הידועים בספרים, והיינו ארמי אובד אבי, פירוש זוהמת ארמים איבד קדושת אבי [ומטעם זה] וירד מצרימה".

בדרך זו מפרש ה"חתם סופר" בדרשותיו (שם דף רנ"ג טור ב"ה מתחלה) הטעם שייסד בעל הגדה של פסח לומר:

"מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו לעבודתו. כוונתו שלא יהיה מקום לבעל דין לומר, מה הביאני לתגר הזה, לשעבדנו במצרים ואחר כך הפליא ניסים לגאלנו, לא היה לו לשעבד ולא לגאול. והתירוץ על זה, רצה הקב"ה לזכות את ישראל להודיע שמו הגדול, למען יאימנו בו לעולם ולא ישכחו נפלאותיו, על כן עשה להם זה להביאם בכור הברזל ולגאלם אחר כך, ועל כן אמר מתחלה עובדי עבודה זרה וכו', ועכשיו, פירוש על ידי הגלות קרבנו המקום לעבודתו, וכן מורה הראיה דמייתי, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם וגו',

הנה כי כן יומתק להבין מנהג ישראל תורה, כי לפני שאנו אומרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", כדי להודות לה' על הניסים הנסתרים שבתוך הגלות, מכסים את המצות שהן רמז על הגאולה, ומגביהים את הכוס יין שהוא רמז על הגלות, שאנו שם בבחינת "ושכורת ולא מיין", ואומרים על הכוס שבח והודאה על הנס הנסתר שבתוך הגלויות: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם".

מה נפלא לבאר בזה דברי ה"רוקח" שמגביהים את הכוס, כדי לרמז על הכתוב: "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא". ולפי האמור הכוונה בזה, כי מאחר שאנו מרימים את הכוס יין כדי לרמז על הניסים הנסתרים בגלות שהם מב' אותיות י"ה, נמצא כי בצירוף הניסים הגלויים שעשה הקב"ה ביציאת מצרים שהם מאותיות ו"ה, אנו משלימים את כל ד' אותיות השם, וזהו רמז הכתוב: "כוס ישועות אשא", להודות לה' גם על הניסים הנסתרים שבגלות, ועל ידי זה "ובשם הוי"ה אקרא".

וכן כיום הזה אחרי החורבן האיום והנורא שעבר על עם ישראל במלחמת העולם השנייה, ואחרי נס התחיה שאלפי רבבות ישראל בכל קצווי תבל עוסקים בתורה ומצוות, ועדיין אנו רואים השנאה הגדולה היוקדת בלב זרעם של עשו וישמעאל כנגד כל אשר נקרא בשם ישראל, בבחינת כבשה אחת בין שבעים זאבים, אין לנו אלא להישען על אבינו שבשמים, ולשנן תשובתו הברורה של התנא הקדוש רבי יהושע לאדריאנוס קיסר: "גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפנייה".

בליל פסח צריך להודות לה' גם על הגלות שהיתה הכנה לגאולת ישראל ממצרים

הנה מה טוב ומה נעים לבאר בזה מה שמבואר בספרים הקדושים, כי בליל פסח כאשר אנו מספרים ביציאת מצרים ומודים לה' על הגאולה מגלות מצרים באותות ומופתים בניסים ונפלאות, צריך להודות לה' גם על עצם הגלות במצרים אשר ברור שהיתה לטובת ישראל, כי

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ו - לעילוי נשמת אמם האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני ע"ה

להורדת המאמרים shvilei.com

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com